

Veszprémi szükségpénzek (1919–1920)

ELEK MIKLÓS

AZ EZERÉVES MAGYAR PÉNZVERÉS MELLETT A PAPÍRPÉNZEK forgalma csupán 250 éves múltra tekint vissza Magyarországon, kezdetben osztrák bankjegyek formájában. Az első igazán magyar bankjegy, a Magyar Kereskedelmi Bank 2 forintos, 1848-ban került forgalomba. Ezek a bankjegyek és a későbbiekben kibocsátott államjegyek korlátlan forgalmú, törvényes fizetési eszközök voltak, amelyek a különböző rendeletek és törvények alapján elfogadási kötelezettséggel bírtak az ország egész területén. Napjainkban ilyen törvényes fizetési eszközök a Magyar Nemzeti Bank által kiadott forint bankjegyek. Amikor a mindennapokban használt törvényes fizetési eszköz mellett, bizonyos esetekben megjelennek a korlátozott forgalmú (területi, időbeli, személyi feltételekhez kötött) alkalmi vagy helyi pénzek, akkor beszélünk szükségpénzről.

„A szükségpénz egy konkrét történeti szükséghelyzetben kialakult, abszolút vagy relatív fizetőeszköz-hiány kiküszöbölésére egy államon belül meghatározott területre, időbeli korláttal, a törvényes pénzhez viszonyított pénzhelyettesítő eszköz, amely átveszi a pénz vagy államilag elismert általános pénzhelyettesítő – bankjegy – forgalmi eszköz és fizetési eszköz funkcióját.”¹

Általában rendkívüli körülmények, helyzetek hatására keletkeznek. Ezek lehetnek:

- háborús állapotok miatt fellépő aprópénz hiány,
- az országos pénzforgalomból történő kirekesztődés (hadműveletek, megszállás stb.), rendészeti okok (hadifogolytáborok),
- pénzkímélési vagy propaganda cél (pl. pannonhalmi pengők)

A kiadott szükségpénzekért, melyeknek formája lehet utalvány, elismervény, nyugta, csekk, bon stb., a kibocsátó kezességet vállal. Alakja, anyaga lehet nyomtatvány, erre a célra készült egy, vagy többszínű nyomat, teljesen szövegezett, vagy kitöltendő példány, blokk, de lehet kézírásos, bélyegzős kartonpapír is, vagyis „kevés befektetést igénylő, gyors előállítású, utánzást akadályozó ellenjegyes, számozott pénzforma”.² További jellemzője, hogy névértéke magasabb az előállítási költségénél és gyakori, hogy semmiféle fedezete sincs.³

Az első magyarországi papírszükségpénzek a napóleoni háborúk idején, 1811-ben jelentek meg Pesten, Dárdán és Gattendorfbán (Káta, Lajtakáta). Nagyobb tömegben az 1848/49-es szabadságharc idején találkozunk velük. Több ezerre tehető az első világháború után kiadott szükségpénzek száma, de jelentek meg a második világhá-

borút követően is. Napjaink „szükségpénz” termékei a különböző rendezvényekre, eseményekre kiadott alkalmi pénzek⁴ gazdag sorozata (pl. a Veszprémi Egyetemi Napok pénzei⁵, a Pápai Éremgyűjtő Csoport pénzhelyettesítői⁶), vagy a különböző vásárlási, étkezési utalványok (pl. Veszprémi Nyomda Rt.), bonok (pl. Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet).⁷

Veszprém város első szükségpénz kibocsátása az 1919-es magyarországi tanácsköztársaság idejére esik. Az országosan fellépő aprópénzhiány okozta pénzügyi nehézségeken a város akkori politikai vezetése, a pápaihoz hasonlóan, a pénzügyi intézetek által kibocsátott pénztárjeggyel kívánt segíteni. A Vörös Zászló 1919. június 14-i száma közli a kibocsátók hirdetményét a 10 koronás pénztárjegyek megjelenéséről. A hirdetményben úgy fogalmaznak, hogy egyelőre 10 koronás pénztárjegyeket bocsátanak ki, de a későbbiek során más címletű pénzjegyek kiadására nem került sor! Pontosan ismertetik a pénzjegyek szövegét, formáját, sőt a sajátkezű aláírók neveit is. A Veszprémi Takarékpénztár részéről Sári vagy Gratzl, a Veszprémmegyei Takarékpénztár részéről Popper vagy Vég, a Közgazdasági Bank és Takarékpénztár részéről Wertheim tisztviselők; ezenfelül ellenjegyezve vannak a pénzügyi intézeteknél működő ellenőrző megbízottak által. A hirdetmény hangsúlyozza, hogy a pénzjegyeket Veszprém mindenki köteles elfogadni, aki hamisítja, vagy fizetesképpen nem fogadja el, azt forradalmi törvényszék elé állítják. Összesen 400.000 korona értékben bocsátottak ki 40.000 db. 10 koronást. Mindhárom pénzügyi intézmény a ráeső harmadrészt vette át és fedezetül ezen intézmények garanciája szolgált.⁸

A pénzkibocsátást több táviratváltás is megelőzte a Pénzügyi Népbiztossággal. Az 530–1919.sz táviratban Lengyel bankkormányzó⁹ engedélyére való hivatkozással távirati választ vár a Veszprém vármegyei körzeti népbiztos, hogy az előállításra a Posner Cég¹⁰ 20–25.000 koronás árajánlatát miből fedezhetik. A választávirat egyértelművé teszi, hogy az előállítás költségei a kibocsátó pénzügyi intézeteket terhelik.¹¹

A pénztárjegyek betöltötték szerepüket, féléves forgalmuk ideje alatt enyhítették az aprópénz hiányt. December 9-ig bevonták a 10 koronásokat és ellentétben a pápai csekkekkel¹² elégették azokat.

A Veszprémi Hírlap 1919. december 11-ei száma Tűzhalál címmel számol be a beváltott 10 koronások megsemmisítéséről: „A Veszprémi Takarékpénztárban az elmúlt hét szerdáján gyűjtogattak. A tűz egész délelőtt égett. [...] December 9-ig ugyanis bevonták a helybeli pénzügyi intézetek által kibocsátott tízkoronás pénztárjegyeket és elégették. Sok volt a szennyes, gyűrött.[...] Elpusztult valamennyi, talán mind a negyvenezer.”¹³

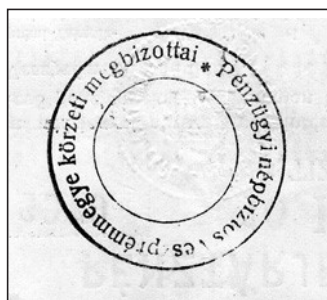
A következő évben a fém váltópénzek teljes eltűnése és az árak állandó emelkedése mellett az is nehezítette a pénzügyi helyzetet, hogy az aprópénz vissza nem adása árdragításnak minősült. Az Országos Árvizsgáló Bizottság azt ajánlotta, hogy a kereskedő a visszajáró fillérekről cédulákat (bonokat) adjon, amelyeket azután vagy beszámíthat, vagy ha bizonyos mennyiség összegyűlt beválthat. Ennek hatására az országban tömegével jelentek meg az aprópénzt pótló szükségjegyek. Ilyen

magánkiadás volt Veszprémben Pósa Endre¹⁴ könyvkereskedésének 20 fillérése. Minden valószínűség szerint – hiszen ez a természetes – saját nyomdájában állították elő a szükségpénzt. Eddig 800 fölötti a legmagasabb sorszám amivel találkoztam, így elképzelhető hogy maximum 200 korona értékben került kibocsátásra.

Több veszprémi magánkiadásról jelenleg nincs tudomásunk.

KATALÓGUS

Veszprém: Pénztárjegyek (1919)

Előlap: fehér papír közepén húzódó vízszintes, barnás alapnyomaton kék felülnyomattal, olajágas keretben:

Szöveg: PÉNZTÁRJEGY / C – fekete gépi számozás / 10 KORONA / AZAZ 10 KORONÁRÓL / Ezen pénztárjegyet alulírott pénztézetek a forgalomban / levő pénzjegyekre hat hónapon belül beváltják / Veszprém, 1919. június 7. / Veszprémi

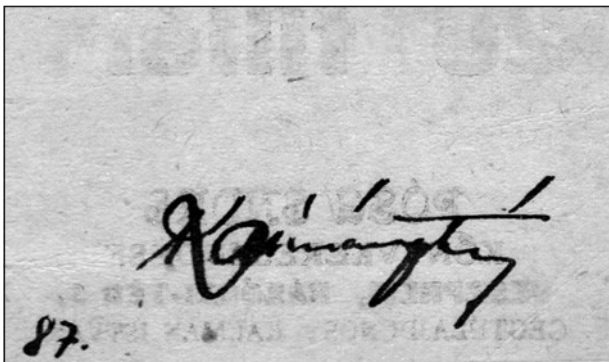
Takarék- / pénztár / Veszprém megyei / Takarékpénztár / Közgazdasági Bank / és Takarékpénztár / , négy tintaalírás. Középen: VESZPRÉMI TAKARÉKPÉNZTÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG – méhkasos 28 mm átmérőjű szárazbélyegző.

Hátlap: 37 mm átmérőjű, lila gumibélyegző kettős körében: Pénzügyi népbiztos * Veszprém megye körzeti megbízottai

Keretméret: 107 × 73 mm

Megjegyzés: a sorozatjel A, B, C, D, a sorozatszám 4 számjegyű. Aláírásváltozatok léteznek.

Pósa Endre (1920)

Előlap: sárgásbarna papíron fekete nyomás.

Szöveg: 20 fillér. / PÓSA ENDRE / KÖNYVKERESKEDÉSE / VESZPRÉM, RÁKÓCZI-TÉR 3. / CÉGTULAJDONOS: KÁLMÁN ISTVÁN.

Hátlap: közepén: Kálmán István, fekete tintairásos aláírás, a bal sarokban: fekete tintairásos sorszámozás.

Méret: 65 × 46 mm

Változatok:

– sárga papíron¹⁵

Megjegyzés: a számozás folyamatos, 1–3 számjegyű.

JEGYZETEK

- ¹ Kahler Frigyes: A szükségpénz fogalma és funkciói. = *Az Érem*, XXX. évf. (1974) 1. sz. 35.
- ² Ambrus Béla – Kupa Mihály: Vasi szükségpénzek. = *Vasi Szemle*, XVIII. évf. (1964) 4. sz. 563–564.
- ³ Zombori Lajos: A magyar bárcák osztályozása. = *Numizmatikai Közlöny*, XC–XCI. évf. (1991–1992). 188.
- ⁴ Simon László: A szükségpénz és az alkalmi pénz szétválasztásának ismérvei. = *Éremtani Lapok*, XXI. évf. 119. sz. 20–23.
- ⁵ Elek Miklós – Molnár Mihály: A Veszprémi Egyetemi Napok pénzei. = *Veszprémi Szemle*, XI. évf. (2009) 3–4. sz. 141–156.
- ⁶ Lóky György: A Pápai Éremgyűjtő Csoport pénzei (1998–2011). – Pápa, 2011.
- ⁷ Balaton Pál – Leányfalusi Károly – Takács István: Börtönpénzek. Büntetőintézeti szükségpénzek Magyarországon. – Bp., 2001. – 32.
- ⁸ Ambrus Béla: A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzrendszere. – Bp., 1979. – 206.
- ⁹ Lengyel Gyula (1888–1941), a magyarországi tanácsköztársaság alatt az Osztrák–Magyar Bank budapesti kormányzója, pénzügyi népbiztos.
- ¹⁰ A vidéki papírszükségpénzek elkészítésére a budapesti Posner Grafikai Műintézet kapta a legtöbb megbízást.
- ¹¹ Ambrus B.: i.m. 205.
- ¹² Elek Miklós: Szükségpénzek Pápán és Csóton (1849–1920). – Pápa, 2011. – 8.
- ¹³ A város élni akar. Veszprém 1919–29. / szerk. Csiszár Miklós – Veszprém: 2008. – 14.
- ¹⁴ Pósa Endre (1862–1941) nyomdatulajdonos, könyv- és papírkereskedő. Bővebben: Bándi László: A veszprémi nyomdászat két évszázada. – Veszprém, 1989. – 100–110.
- ¹⁵ Adamovszky István: Magyar szükségpénz katalógus 1723–1959. – Bp., 2008. – 247–248.